

NÉGY „MITOLÓGIA” – ÚJ FORDÍTÁSBAN

Villó Illdikó emlékére

Az 1957-ben a párizsi Le Seuil könyvkiadónál megjelent *Mitológiák* (*Mythologies*) Roland Barthes legismertebb műve. Ezekben a javarészt 1954 és 1956 között keletkezett és egy párizsi irodalmi folyóiratban havonta közreadott esszékben – ahogy az előszóban maga a szerző mondja – „mindig valamiféle ingerültség volt a kiindulópont: felbosszantott, hogy a sajtó, a művészet vagy a közgondolkodás állandóan »természetesnek« tünteti fel azt a valóságot, ami – bármennyire is benne élünk – mégiscsak a történelem terméke: egyszerű (...) úgy gondoltam, talán nem érdektelen felkutatni a magától értetődő realitás dekoratív bemutatásában azt az ideológiai abúzust, ami megbújik benne”.¹ Barthes szemében nem is az a legnagyobb probléma, hogy a többségi vélemény képviselői igekeznek vitán felül álló és magától értetődő „józságnak” feltüntetni „igazságukat”, hanem az, hogy a többségi vélemény (vagyis a doxa) egyre jobban magát a nyelvet is megfertőzi.

A barthes-i esszé se nem cáfolat, se nem leleplezés, a szerző beéri azzal, hogy – a tollára tűzött jelenséget elemeire bontva – ironikusan rámutat a magukat természetesnek álcázó látszatok mögöttes jelentésére. Ez a magyarázata annak, hogy ezek a napi aktualitáshoz (egy-egy új filmhez, új autótípus bemutatásához, reklámhoz, perhez vagy újságcikkhez stb.) kapcsolódó esszék keletkezésük után jó hat évtizeddel is változatlanul időszerűek, amit sok egyéb mellett az is bizonyít, hogy a könyvet – amelynek általam fordított esszéiből az Európa Könyvkiadó 1983-ban közölt válogatást² – nem kevesebb mint harmincnégy nyelvre fordították le szerte a világon.³

Nemrég újra kezembe került az 1983-as Európa-féle kötet, és döbbenet állapítottam meg, hogy ez a harmincöt évvel ezelőtt keletkezett fordítás minden érdeme, viszonylagos olvashatósága és helyenkénti ötletessége ellenére is milyen pontatlan és mesterkéltséges, és milyen messze van az eredetitől. Emellett az is nagy hibája ennek a korai munkának, hogy a fordító hangja teljesen elnyomja a szerzőét. Hogy erre a messze nem hibátlan fordításra annak idején mégis felfigyeltek, azt csakis azzal tudom magyarázni, hogy egy nagy esszéíró újdonságát, úgy látszik, a mégoly sikerületlen fordítás sem tudja teljesen lerombolni. Így született az ötlet, hogy Kiss Kornéliával újra megpróbálkozzunk ezeknek a kisesszéknek az átültetésével. Az alábbiakban négyet mutatunk be a készülő új fordításból.

Barthes-ot fordítani nem könnyű feladat. Nem csak a francia meg a magyar eltérő mondat szerkesztési eljárásai vagy a két nyelv eltérő fogalmi apparátusa miatt, sokkal inkább azért, mert a francia nyelv átlagos elvontságánál is elvontabb barthes-i szöveget még akkor is nehéz a franciánál nagyságrendekkel konkrétabb magyarra átültetni, ha minden egyes mondat esetében nem a felszíni struktúra, hanem a szövegértelmezéssel megkonstruált közlési szándék a kiindulópont. És akkor a neologizmusokkal, többjelentésű szavakkal, idegen kifejezésekkel gyakran élő szerző szarkasztikus *hangjáról* nem is beszéltem.

¹ Roland Barthes: *Œuvres complètes, tome 1, Livres, textes, entretiens, 1942–1965*, éditions établie et présentée par Eric Marty, Paris, Le Seuil, 2002, 565. A fordítás ennek a kiadásnak az alapján készült. A szöveg értelmezése közben a legújabb német és angol kiadást is szem előtt tartottuk (Roland Barthes, *Mythen des Alltags*, Vollständige Ausgabe. Aus dem Französischen von Horst Brühmann, Suhrkamp, Berlin, 2010; Roland Barthes, *Mythologies*. The Complete Edition. Translated by Richard Howard and Annette Lavers, Hill and Wang, 2013).

² Roland Barthes: *Mitológiák*, Európa Könyvkiadó, „Mérleg”, Budapest, 1983. Válogatta és fordította Ádám Péter.

³ A párizsi Le Seuil könyvkiadó szíves közlése.

Az alábbiakban csakis az volt a célunk, hogy a barthes-i mondatokat világosan és gördülékenyen, visszafogottan és sallangtalanul visszaadjuk, közben arra is ügyelve, hogy ahol csak lehet, tiszteletben tartsuk a barthes-i stílusnak azt a sajátosságát, de mondhatnám úgy is, különlegességét, amit a francia úgy hív, hogy *le sens de la formule*.

Ádám Péter

ROLAND BARTHES

MITOLÓGIÁK

részletek

Az író nyaral

Gide Bossuet-t¹ olvasott, amikor lefelé hajózott a Kongón: a *Le Figaro*-ban közölt fénykép jól mutatja, hogyan is látjuk „íróinkat” nyaralás közben: nevezetesen úgy, hogy a jól megérdemelt pihenést mindig összekapcsolják az elhivatottság presztízsével, vagyis azzal a dicsfény övezte írói tevékenységgel, amit sohase lehet abbahagyni. Végre egy szociológiailag megalapozott riport, ami őszintén bemutatja, hogyan is képzeli el a nagypolgárság tulajdon íróit.

Amit, legelőször is, ez a nagypolgárság ámulattal és örömmel konstatál, nem egyéb, mint tulajdon széles látóköre, ugyanis ennek a széles látókörnek köszönhetően eszmél rá, hogy az író ugyanúgy szabadságra megy, mint bárki más. A „nyaralás” viszonylag új keletű társadalmi jelenség, amelynek egyébként mitológiai szempontból nem is volna érdektelen áttekinteni a fejlődéstörténetét. Ez a kiváltság kezdetben csak az iskolásoké volt, de a „fizetett szabadság” vívmánya² óta már a proletároké, legalábbis a bérből élőké is. Elismerni, hogy ez a jelenség immár az írókra, vagyis az emberi lélek szakértőire is érvényes, és hogy ők sem vonhatják ki magukat a modern munkarend szabályai alól, annyi, mint elhitetni a nagypolgári olvasóval, ő is lépést tart a koral: a nagypolgár készségesen elismeri, hogy senkit sem lehet bizonyos hétköznapi szükségletektől megfosztani, és – Siegfried³ és Fourastié⁴ tudományos munkáinak hatására – rugalmasan alkalmazkodik a „modern” valóságához.

Az író proletarizálódása, persze, felszíni, már csak azért is, hogy a későbbiekben annál könnyebb legyen lerombolni. Alighogy felruházzák egy társadalmi attribútummal (és ha valami, a nyaralás a legkellemesebbek közül való), már siet is vissza abba az *empyreumba*,

¹ Jacques-Bénigne Bossuet (1627–1704) meaux-i püspök, író, korának leghíresebb egyházi szónoka.

² Az 1936-os Népfrent-kormány egyik legemlékezetesebb intézkedése (1936. június 20-i törvény).

³ André Siegfried (1875–1959) jobboldali francia szociológus, történész, a Francia Akadémia tagja.

⁴ Jean Fourastié (1907–1990) jobboldali közgazdász, számtalan közgazdasági mű szerzője, a *Le Figaro* című párizsi napilap külső munkatársa.